

Začiatkom 80. rokov pútal záujem svetovej verejnosti konflikt v Afganistane. Afganistan je vnútroázijský štát, ktorý susedí so ZSSR, Iránom, Indiou, Pakistanom a Čínou. Teda, obklopovali ho dve ázijské veľmoci (India, Čína), radikálne sa formujúci islamistický štát (Irán), Spojenými štátmi podporovaný Pakistan a vedúca krajina socialistického spoločenstva - Sovietsky Zväz. Na afgánskom území sa preto zákonite sústredili záujmi týchto mocností. Najmä začiatkom 60. rokov si dominantné postavenie v krajine vybudoval jeho severný sused. Sovietsky Zväz. Vojsková invázia do Afganistanu mala definitívne zaistiť prioritné postavenie ZSSR a ním presadzovaného systému. Zároveň však stúpa aktivita USA, Pakistanu, Číny a Iránu, pretože sa obávajú o svoje pozície v Afganistane.

Týmto úvodom som chcel poukázať na začiatok konca ZSSR. ZSSR urobilo rovnakú chybu akú urobilo USA vo Vietname. Podcenilo svojho nepriateľa. V tomto konflikte zaznamenalo obrovské materiálne aj ľudské straty, čo následne viedlo k rozpadu komunizmu a samotného Sovietskeho Zväzu.

Invázia ZSSR do Afganistanu

Hlavnou príčinou invázie do Afganistanu bolo zavraždenie afgánskeho predsedu vlády Tarákiho 8.10. 1979. Taráki bol spojencom ZSSR a vládol na základe socialistických princípov. V jeho smrti bol zapletený H. Amín, propaštúnsky nacionalista, ktorý už dlhšie nevyhovoval ZSSR.

V decembri 1979 v sovietskom vedení prevládol jednoznačný názor, že je potrebné ukutočniť vojenskú inváziu, ktorá by zvrátila situáciu v Afganistane v prospech ZSSR.

Proti invázii sa postavil celý generálny štáb na čele s Ogarkovom. Ich rozhodnutie však nebolo brané v úvahu. Rozhodnutie sa zúžilo na predsedu Rady ministrov Kosygina, ministra zahraničných vecí Gromyka, šéfa KGB Andropova, ministra obrany generála Ustinova a Brežneva.

Začiatkom decembra 1979 Amín požiadal o schôdzku s pakistanským diktátorom Hakom. Sovietska strana si tento krok vysvetľovala ako snahu Amína o tesnejšie vzťahy so západom. Hrozilo, že by došlo ku strate Afganistanu, ktorý bol už v Moske chápaný ako socialistická krajina. Ďalším dôvodom boli obavy z islámskeho fundamentalizmu a jeho prenikania cez hranice do ZSSR. **Prvé oddiely sovietskych parašutistov pristali v Kábule (hl. mesto Afganistanu) 6. a 7. decembra 1979.** Snahy Amína o stretnutie s Brežnevom Moskva odmietala. 10. decembra vydal minister obrany ZSSR Ustinov rozkaz, ktorý znamenal inváziu do Afganistanu.

Sovietske špeciálne jednotky obsadili kábulské letiská Kábul a Bagram, aby zabezpečili leteckú prepravu sovietskych vojsk priamo do Kábulu. Afgánska armáda bola paralyzovaná, neexistovali oficiálne rozkazy na odpor proti nepriateľovi. O 20.45 predniesol na frekvencii kábulskeho rozhlasu B. Karmal pri príležitosti „pádu režimu Amína...krvavého špióna amerického imperializmu“ svoj prejav. Prevrat nevysvetľuje ako inváziu sovietskych vojsk ale ako „vôľu slobodu milujúceho afgánskeho ľudu...opierajúceho sa o víťazné postavenie strany“ a o „podporu vlasteneckých afgánskych vojakov a dôstojníkov.“ Už tu sa vytvára sovietska verzia prevratu.

Právnym podkladom na vyslanie sovietskeho kontingentu mal byť článok 4 Zmluvy o priateľstve, dobrom susedstve a spolupráci medzi ZSSR a Afganistanom z 5. decembra 1978 a článok 51 charty OSN. Článok hovorí o zasahovaní do vnútorných záležitostí krajiny. Podľa toho má napadnutý štát právo na kolektívnu samoobranu. Podľa sovietskej verzie, Afganistan využil toto právo a požiadal ZSSR o poskytnutie vojenskej pomoci.

Prechod štátnej hranice sovietskymi vojskami 25. decembra 1979 bol naplánovaný na obdobie vianočných sviatkov a mal využiť pokles pozornosti administratív západných štátov. Už 21. decembra však Washington zverejnil správu, že tri sovietske divízie sú pripravené v pohotovosti pri hraniciach s Afganistanom a 1500 sovietskych vojakov je už v Kábule. USA zavádzajú sankčné opatrenia ako reakciu na inváziu sovietskych vojsk do Afganistanu. 24. januára nasledovala príklad USA aj Veľká Británia. O tri dni neskôr je Afganistan vylúčený s Organizácie islamských krajín.

Po vstupe sovietskych vojsk do Afganistanu sa okamžite formuje opozícia, ktorá potrebuje materiálnu podporu. A tak sa vytvárajú predpoklady na pomoc zo strany Západu a islamských krajín. Hneď od začiatku invázie sa formujú sily, ktoré sa postavili proti sovietskym vojskám a Kármalovmu režimu. Na pomoci týmto silám sa podieľajú hlavne USA, Čína a islamské krajiny ako Egypt, Pakistan, Saudská Arábia a Irán.

Afgánsky problém sa vo svete stával viac a viac sledovanejším. Americká strana obviňuje sovietsku z používania napalmu a otravných plynov a z hromadných popráv v Kábule a ďalších oblastiach. Sovietska strana zasa obviňuje afgánsku opozíciu z používania chemických zbraní a poukazuje na to, že sú americkej výroby.

Lídri afgánskej opozície majú za sebou podporu väčšiny islamských krajín, strán a organizácií.

Napriek širokému spektru afgánskych opozičných strán, boli evidentné ťažkosti pri ich činnosti a neraz aj ich protichodné ciele brzdili ich boj proti kábulsému režimu a sovietskym vojskám. Na druhej strane, podpora zo strany USA a islamských krajín vytvárali predpoklady na ich konečný úspech. Stúpajúca úroveň vojenskej prítomnosti ZSSR a jeho hospodárskej pomoci kábulskému režimu, ktoré mali stabilizovať Kármalovu moc, však signalizovali dlhodobý charakter afgánskeho konfliktu.

Na prelome rokov 1979 a 1980 mali opozičné sily v Afganistane 40 000 ozbrojených členov. V priebehu roku 1980 sa ich počet zvýšil na 70 000. V júni 1980 bola odrazená ofenzíva opozičných oddielov pri Kábule. Napriek tomu, afgánska opozícia kontrolovala v 80. rokoch už 90% vidieka. Mestá boli pod kontrolou vládnych orgánov a sovietskych jednotiek.

Sovietske vojská mali v tom čase na území Afganistanu od 15 000 do 100 000 vojakov. Sovietska armáda bola vynikajúco vyzbrojená, spoliehala sa najmä na ťažké zbrane. Z toho vyplýva, že mudžahídí nemali v otvorenom boji proti sovietskym vojskám takmer žiadnu šancu. Opozícia sa preto sústreďovala na útoky sovietskych kolón v priesmykoch a po útoku sa okamžite sťahovala do hôr. Okrem toho sa opozícia tiež sústreďila na atentáty na členov Kármalovej vlády.

V priebehu rokov 1982 až 1984 už prebiehajú rokovania v Ženeve.

Bojovými akciami obidvoch strán najviac trpelo civilné obyvateľstvo. Po získaní nových zbraní začali tiež útoky na mestá a civilné lietadlá. V rokoch 1985 a 1986 prebiehajú v Ženeve ďalšie kolá nepriamych afgánsko-pakistanských rokovaní. **Na začatie rokovaní mali vplyv dve dôležité udalosti: v ZSSR nastúpil do funkcie generálneho tajomníka ÚV KSSZ Gorbačov, čo znamenalo uvoľňovanie ovzdušia medzinárodného napätia. Ďalšou skutočnosťou, boli problémy Pakistanu s afgánskymi utečencami. Pakistanu, afgánski utečenci spôsobovali ekonomické a hospodárske problémy.** Obyvateľstvo sa navyše začalo dostávať do ozbrojených stretov s afgánskymi opozičnými skupinami. Opozícia však dostáva čoraz väčšiu pomoc zo strany USA. V rokoch 1980-1984 to bolo 325 mil. dolárov, v roku 1985 280 mil. dolárov, v roku 1986 500 mil. dolárov, v roku 1987 630 mil. dolárov a v roku 1988 to bolo už 900 mil. dolárov.

Krvavé zrážky medzi Afgáncami a Pakistáncami, ku ktorým dochádza od 8. do 15. mája 1986 boli predpokladom zvýšenia pakistanských snáh o konkrétne výsledky nepriamych afgánsko-pakistanských rokovaní. Zreteľný bol aj postoj sovietskeho vedenia na čele s Gorbačovom siahnuť sovietske vojská, ktoré sa nachádzali na území Afganistanu do vlasti.

11. a 12. decembra sa v Moske uskutočnili rozhovory medzi Gorbačovom a Nadžibulláhom. Bola opäť spomenutá otázka návratu sovietskych vojsk do vlasti. V roku 1987 je vydaná Ústava Afganistanu, v ktorej sa zmenil názov ADR na Republika Afganistan.

4.-6. januára 1988 minister zahraničných vecí ZSSR E. A. Ševardnadze počas rozhovorov s Nadžibulláhom v Kábule, naznačil snahu sovietskeho vedenia vyriešiť situáciu v Afganistane, siahnuť sovietsky kontingent na územie ZSSR a urýchliť zavŕšenie afgánsko - pakistanských rozhovorov v Ženeve.

Sovietske snahy o zavŕšenie ženevských rokovaní však narážali na odpor pakistanského vedenia a afgánskej opozície. Váhavý postoj Pakistanu sa podarilo postupne zmeniť na základe dôležitého kroku, ktorým bolo vyhlásenie vlád ZSSR a Afgánskej republiky z 6. februára 1988 o stanovení konkrétneho termínu - 15. mája 1988 - sťahovania sovietskych vojsk.

Garantmi dohôd boli ministri zahraničných vecí ZSSR a USA Eduard Ševardnadze a George Shultz. ZSSR a USA sa zaviazali nezasahovať do vnútorných záležitostí Afganistanu i Pakistanu. ZSSR potvrdil svoje stanovisko v otázke sťahovania sovietskych vojsk s Afganistanu. 15. mája 1988 začalo postupné sťahovanie sovietskych vojsk pod vedením generálporučíka Borisa Gromova.

15. februára 1989 generálporučík Boris Gromov ako posledný člen sovietskeho vojenského kontingentu opustil územie Afganistanu.

Keď sa supervl'moci predstavili postupne vo Vietname a Afganistane, správali sa rovnako.

Hlavnou črtou vojnového úsilia Američanov a Sovietov bolo, že spustili kampaň, aby si získali srdcia a myslenie obyvateľstva.

Priviezli lekárov a poskytovali lekársku pomoc, rozdeľovali šatstvo a jedlo jedlo pre deti a rokovali na zasadnutiach s náčelníkmi afgánskych dedín.

Veľmi hornatý terén Afganistanu, nezávislosť jeho ľudu a veľmi silná islamská viera boli príliš veľkým sústom. Ale závažnú úlohu zohrali aj Spojené štáty Americké. ZBIGNIEW BREZENSKÝ hovorí: "Keď soviety vstúpili do Afganistanu prial sa môj názor a my sme začali podporovať aktívny odpor proti nim. Po prvý raz v histórii studenej vojny. To bola hrozba smrti namierená priamo proti červenej armáde".

Sovietska invázia do Afganistanu zblížila Západ a veľký počet islamských krajín. Dokonca aj v nearabských krajinách tretieho sveta to výrazne oslabilo dovtedajšiu podporu Sovietskeho zväzu.

Sovietsky neúspech v Afganistane mal na politickú situáciu vo svete oveľa väčší dopad. Zohral hlavnú úlohu pri podkopení morálky Moskvy a prispel tak ku konečnému rozpadu Sovietskeho zväzu.

Politický systém sa v Afganistane fakticky rozpadol ešte pred prevzatím moci talibancami. Rivalizujúce frakcie mudžahidínov boli pri moci od apríla 1992, keď prinútili komunistického prezidenta Nadžibulláha odstúpiť. Podľa mierovej dohody z Islamabadu z roku 1993 sa do konca roka mali konať voľby. Vzhľadom na boje medzi frakciami sa ustavične odkladali.

Frakčné boje vyvrcholili začiatkom roka 1995, keď vznikla vplyvná nová sila, extrémne islamský taliban. Taliban pôvodne tvorili hlavne etnickí Paštúni, spočiatku odchovanci islamských škôl v pakistanských

utečeneckých táboroch. Najväčšiu podporu mali na juhu krajiny okolo Kandaháru. V roku 1996 talibanci obsadili Kábul a opozičnej Severnej aliancii pod vedením bývalého prezidenta Burhánuddína Rabbáního sa nepodarilo vývoj zvrátiť.

Takzvaná Severná aliancia síce pokračovala v odpore, ale do polovice roka 1998 talibanci rozšírili kontrolu na väčšinu severných regiónov. Dohoda o rozdelení moci z roku 1999, ktorú presadzovala OSN, prestala po niekoľkých mesiacoch platiť.

Intervencia, ktorú viedli USA roku 2001, pomohla nahradiť talibansky režim skupinami spojenými so Severnou alianciou. Rozhovory pod záštitou OSN viedli k ustanoveniu dočasnej vlády. Na jej čele je paštúnsky vodca Hamíd Karzáí. Vláda až do roku 2004 plnila uznesenia Loji Džirgy (Veľkej rady). V apríli roku 2002 sa do krajiny vrátil niekdajší kráľ Záhír Šáh, ktorý potvrdil Karzáiho voľbu za hlavu štátu.

Za vlády talibancov bol Afganistan štátom vydedencov. Režim vzdoroval medzinárodnej verejnej mienke a sankciám OSN, pretože ukrýval saudského extrémistu Usámu bin Ládina, ktorý stojí na čele protiamerickej teroristickej siete al-Ká'ida. Režim sa dočkal odsúdenia aj za nedodržiavanie ľudských práv, hlavne však pre zaobchádzanie so ženami a zničenie starobylých buddhistických sôch v údolí Bámján. Keď sa po útokoch na New York a Washington v septembri 2001 stal svetový „boj proti terorizmu“ pre USA najvyššou prioritou, Afganistan bol prvým terčom. Nová dočasná vláda veľmi závisí od krajín, ktoré ju dosadili, pretože dobré vzťahy s nimi sú dôležité pre budúcu pomoc. Pakistan bol poslednou krajinou, ktorá prerušila s talibanom styky.

História ukázala, že v Afganistane neplatia jednoduché riešenia. V 80. rokoch sa o tom presvedčili okupujúce vojská Sovietskeho zväzu, na začiatku 21. storočia svoju lekcii dostáva medzinárodné spoločenstvo. Ak sa má Afganistan stať stabilným demokratickým štátom, čo je dôležité nielen pre Afgáncov, ale aj pre stabilitu v regióne, je a bude dôležité, aby sa medzinárodná komunita vyvarovala rýchlych riešení a neuvážaných investícií, či už v oblasti boja s teroristickými zločkami alebo v poskytovaní humanitárnej a rozvojovej pomoci.